

3. Струк Б.М. Управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] / Струк Б.М. – Режим доступу до статті : http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/7_57919.doc.htm.

4. Яворов В.В. Удосконалення управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] / Яворов В.В. – Режим доступу до статті : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/e_apk/2010_3/10_03_23.pdf.

Сава Андрій

к.е.н., с.н.с., завідувач відділу

Тернопільська державна сільськогосподарська

дослідна станція ІКСГП НААН

м. Тернопіль

Завитій Ольга

к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, на наш погляд, насамперед, залежить від обґрунтування раціональних параметрів їх функціонування та розвитку, запровадження інтенсивних технологій агропромислового виробництва, поліпшення рівня використання трудового потенціалу тощо. Все це зумовлює необхідність застосування адекватної оцінки економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Серед основних економічних критеріїв ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства, як і будь якого господарюючого суб'єкта, є прибуток. Завдяки прибутку, одержаного від порівняння доходів з витратами, і ефективності як результату їх зіставлення, визначають фінансовий стан підприємств і зацікавленість власників у господарській діяльності та відповідно в створенні доданої вартості для подальшого розвитку.

У процесі оцінки економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств згідно сучасної статистичної методології вважаємо за необхідне визначати наступні показники:

- натуральні показники обсягів виробництва і реалізації аграрної продукції;
- величина і структура витрат на виробництво аграрної продукції;
- повна собівартість та чистий дохід від реалізації продукції;

- рівень рентабельності (збитковості).

Слід врахувати і те, що для досягнення більшої об'єктивності розрахунків показників обчислення доцільно здійснювати за період не менше 3 років, за видами продукції, організаційно-правовими формами господарювання та регіонами.

Здійснюючи економічну оцінку основних параметрів господарювання аграрних формувань, виникає потреба розробки концептуального підходу до визначення змісту показників і методів їх побудови за інформаційними ресурсами звітності. На наш погляд, він повинен базуватися на синтезі комплексного вивчення показників діяльності сільськогосподарських підприємств як важливої складової вітчизняної економічної системи. При цьому основним завданням його реалізації є розробка методології економічної діагностики на основі об'єктивних інформаційних ресурсів обліку і звітності.

Економічну діагностику, як ми вже зазначали, слід розпочинати із вивчення виробничих показників діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні параметри діяльності сільськогосподарських підприємств
Тернопільської області [7]**

Показники	2005	2010	2011	2012	2012 до, %	
					2005	2011
Валова продукція - всього (у постійних цінах 2010 р., млн. грн.)	1535,9	2381,8	3262,4	3715,4	241,9	113,9
в т.ч. рослинництва	1346,8	2067,0	2912,8	3300,1	245,0	113,3
тваринництва	189,1	314,8	349,6	415,3	219,6	118,8
Виробництво продукції рослинництва, тис. т						
Зернові та зернобобові культури	704,9	948,7	1471,0	1690,0	239,8	114,9
Цукрові буряки (фабричні)	839,9	1352,0	1762,7	1705,1	203,0	96,7
Ріпак	24,5	95,2	104,8	101,9	415,9	97,2
Виробництво продукції тваринництва, тис. т						
М'ясо (у забійній вазі)	4,4	7,9	10,6	11,3	256,8	106,6
Молоко	35,5	34,5	37,7	44,2	124,5	117,2
Яйця, млн. шт.	73,2	118,4	132,8	167,1	228,3	125,8

Як вказують дані таблиці, валова продукція сільського господарства у громадському секторі економіки за останні три роки значно зросла і становила у 2012 році 3715,4 млн. грн., що на 1333,6 млн. грн. (або на 55,9%) більше ніж у 2010 році. Це пояснюється в основному збільшенням обсягів виробництва, зокрема в натуральному вимірнику, переважно в усіх галузях аграрного сектору.

Дослідженнями також встановлено ще одну важливу деталь. За останні роки в структурі виробництва частка сільськогосподарських підприємств постійно зростає і на сьогодні становить 46,7% (в рослинництві – 56,1%, в тваринництві – 20,1%) [7].

Наступним етапом проведення оцінки економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств є вивчення витрат, що формуються при

**Проблеми облікового та аналітичного забезпечення функціонування
організацій та інституційні засади впровадження МСФЗ**

витрачання різноманітних виробничих ресурсів. Це підтверджуються наступним.

В економічній літературі та на практиці доведено, що основним показником, який характеризує ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств є валовий прибуток (*ВП*). Валовий прибуток, який можна назвати джерелом покриття витрат і формування операційного прибутку, обчислюється за формулою:

$$ВП = \sum_{i=1}^n OP * ЦР - \sum_{i=1}^n OP * ВС, \quad (1)$$

де *OP* – обсяг реалізації (продажу) аграрної продукції в натуральному виразі; *ЦР* – ціна реалізації одиниці продукції (робіт, послуг); *ВС* – виробнича собівартість одиниці продукції (робіт, послуг).

Для вивчення даної ситуації в межах всієї сукупності підприємств регіону ми дослідили витрати на виробництво сільськогосподарської продукції аграрних формувань (табл. 2).

Таблиця 2

Витрати на виробництво продукції сільського господарства Тернопільської області [4, 5, 6]

(млн. грн. / у % до підсумку)

Показники	Сільське господарство			У тому числі					
				рослинництво			тваринництво		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Усього витрат	<u>2094,9</u> 100,0	<u>3105,1</u> 100,0	<u>3724,7</u> 100,0	<u>1827,5</u> 100,0	<u>2764,2</u> 100,0	<u>3315,4</u> 100,0	<u>267,4</u> 100,0	<u>340,9</u> 100,0	<u>409,5</u> 100,0
у тому числі									
оплата праці	<u>130,7</u> 6,2	<u>173,2</u> 5,6	<u>210,3</u> 5,7	<u>102,4</u> 5,6	<u>142,3</u> 5,1	<u>172,2</u> 5,2	<u>28,3</u> 10,6	<u>30,9</u> 3,3	<u>38,1</u> 9,3
відрахування на соціальні заходи	<u>46,5</u> 2,2	<u>64,0</u> 2,1	<u>74,7</u> 2,0	<u>36,6</u> 2,0	<u>52,8</u> 1,9	<u>60,6</u> 1,8	<u>10,2</u> 3,8	<u>11,2</u> 3,3	<u>14,2</u> 3,5
матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції	<u>1576,5</u> 75,3	<u>2429,9</u> 78,2	<u>2739,1</u> 73,5	<u>1364,1</u> 74,6	<u>2148,4</u> 77,8	<u>2401,7</u> 72,4	<u>212,4</u> 79,4	<u>281,5</u> 82,6	<u>337,4</u> 82,4
амортизація	<u>113,5</u> 5,4	<u>148,5</u> 4,8	<u>222,7</u> 6,0	<u>101,9</u> 5,6	<u>138,6</u> 5,0	<u>211,5</u> 6,4	<u>11,6</u> 4,4	<u>9,9</u> 2,9	<u>11,1</u> 2,7
інші витрати, включаючи плату за оренду	<u>227,5</u> 10,9	<u>289,4</u> 9,3	<u>477,8</u> 12,8	<u>222,7</u> 12,2	<u>282,1</u> 10,2	<u>469,1</u> 14,2	<u>4,8</u> 1,8	<u>7,3</u> 2,2	<u>8,6</u> 2,1

Як видно з таблиці, витрати на сільськогосподарське виробництво зростають з року в рік – індекс 2012 р. до 2010 р. становив 1,78, в т.ч. рослинництва – 1,81, тваринництва – 1,53. При цьому, індекс валового виробництва за відповідний період дорівнює всього 1,13, що свідчить про невідповідність приросту рівня витрат валового виробництва.

Стабільно високу питому вагу у структурі витрат становлять матеріальні витрати – 73,5% (2012 р.), в т.ч. у тваринництві – 82,4%. Решта елементів витрат на виробництво сільськогосподарську продукції структурно залишаються практично не змінними. Однак тут слід враховувати наступне. Якщо на такі види витрат як оплата праці та амортизація можна впливати через стимулювання підвищення продуктивності праці і техніки, інші витрати – ефективну організацію процесу виробництва, то за умов дотримання технологічних операцій та непідконтрольному встановленню цін на ресурси це стає практично неможливо у випадку формування матеріальних витрат.

Звідси випливає, що основними факторами забезпечення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств є сформований рівень закупівельних цін на виробничі ресурси та реалізаційних цін на аграрну продукцію. Останні враховані у чистому доході (виручці) від реалізації цієї продукції.

Загалом же ефективність господарювання економічних систем зручно діагностувати за допомогою статистичних відносних показників інтенсивності: валової ($ПВ_{чд}$) і оперативної ($ПО_{чд}$) прибутковості чистого доходу:

$$ПВ_{чд} = ВП \div ЧД \quad (2)$$

$$ПО_{чд} = ОП \div ЧД \quad (3)$$

Валова прибутковість характеризує ефективність роботи внутрішніх підрозділів підприємств за їхніми центрами витрат і відповідальності, де відбувається формування основних виробничих витрат. Прибутковість чистого доходу за операційним прибутком свідчить про ефективність використання ресурсів в процесі виробництва, управління і збуту.

Дієвим інструментом перспективного управління ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств може виступати економічна діагностика та моделювання функціональних зв'язків факторних ознак.

Показники операційного лівериджу характеризуються відносними величинами інтенсивності, які вказують на те, скільки одиниць однієї сукупності припадає на одиницю іншої. Це дозволяє з високим рівнем точності виконати прогностні розрахунки показників, між якими існують чіткі причинно-наслідкові (функціональні) зв'язки.

В моделях розрахунків операційного лівериджу взаємозв'язки між показниками звітності підприємств реалізуються таким чином:

$$О_{лц} = ЧД \div П_о, \quad (4)$$

що показує яка сума чистого доходу ($ЧД$) створює на сільськогосподарському підприємстві 1 гривню операційного прибутку ($П_о$);

$$О_{лн} = ВП \div П_о, \quad (5)$$

що показує яка сума валового прибутку ($ВП$) створює на сільськогосподарському підприємстві 1 гривню операційного прибутку ($П_о$);

$$О_{лк} = \Delta П_о \div П_о = [(О_{лц} \times Ц_з) \times (1 + Н_з)] + (О_{лн} \times Н_з), \quad (6)$$

що показує темп приросту (спаду) операційного прибутку ($\Delta П_о$) від зміни цін ($Ц_з$) і обсягів реалізації ($Н_з$) при заданому рівні $О_{лц}$ і $О_{лн}$.

Операційний ціновий, натуральний і комбінований ліверидж показують, у скільки разів темпи зміни прибутку перевищують темпи зміни чистого доходу, відповідно, від зміни цін, натуральних обсягів реалізації і обох факторів разом при відповідних витратах. При цьому основною метою таких моделей взаємозв'язку – виявити і кількісно виміряти вплив факторів на результат.

Таким чином, наведена методика економічної діагностики покликана відповісти на запитання про можливий ступінь регулювання витрат, цін, обсягів виробництва та реалізації продукції для забезпечення прибутковості та ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств.

В сучасних умовах розвитку аграрного виробництва отримані результати болісної адаптації галузі до ринкового середовища зумовили об'єктивну необхідність стратегічного управління аграрних формувань, чіткого формування цілей та дій, які б забезпечували оптимальний рівень прибутковості й ефективності їхньої функціонування у майбутньому. Важливим етапом досягнення цього має стати застосування результатів економічної діагностики основних параметрів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз [Текст] / В. Г. Андрійчук: монографія, 2-е вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Дієсперов В. С. Оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств за статистичними формами звітності / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С. 68-73.
3. Ковальчук М. І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК : підр. / Ковальчук М. І. – К. : КНЕУ, 2005. – 390 с.
4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік. Статистичний бюлетень / відп. за випуск В.І. Савчук. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2011. – 60 с.
5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. Статистичний бюлетень / відп. за випуск В.І. Савчук. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2012. – 60 с.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік. Статистичний бюлетень / відп. за випуск В.І. Савчук. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2013. – 59 с.
7. Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік: статистичний збірник / [за ред. Кирича В.Г.]. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2013. – 219 с.
8. Швиданенко Г. О., Олексюк О. І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 192 с.

